

**PHILOSOPHER CONTEXT OF THE FAMILY IN THE TWENTY-FIRST  
CENTURY AND ITS PEDAGOGICAL IMPLICATIONS**

**FILOZOFICZNY KONTEKST FUNKCJONOWANIA RODZINY W XXI  
WIEKU I JEGO PEDAGOGICZNE IMPLIKACJE**

**Dorota Łazewska**

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej  
im. Alcide de Gasperi w Józefowie

dorota.rafalska@poczta.onet.pl

**ABSTRACTS**

Polish, and generally European family life in the twenty-first century is subject to radical change. This takes you from the family understood as a monogamous, heterosexual couples formal relationship to the so-called. "Post - family family." There are a variety of her unstable and flexible compounds even people of the same sex. Influence the formation of this postmodern shape family have not only economic factors, political and legal. The new face of the family is also the result of the influence of the philosophical ideas that transform human thinking, which in turn translates into action. And in this sense, the family has its philosophical context. Among the many philosophical ideas that shape the modern face of the family, highlight the Nietzschean idea of " revaluation of all values", feminism and the cult of self-realization. Forms of political, economic and legal, however, conform to the spiritual situation of a thinking man mentioned ideas.

Polskie a generalnie europejskie życie rodzinne w XXI wieku podlega radykalnej przemianie. Następuje przejście od rodziny rozumianej jako monogamiczny, formalny związek pary heteroseksualnej do tzw. post – rodzinnej rodziny. Są nią różnorodne niestabilne i elastyczne związki osób nawet tej samej płci. Wpływ na formowanie się owego ponowoczesnego kształtu rodziny wywierają nie tylko czynniki ekonomiczne, polityczne czy prawne. Nowe oblicze rodziny to również efekt wpływu idei filozoficznych przekształcających ludzkie myślenie, co z kolei przekłada się na działanie. I w tym sensie rodzina posiada swój filozoficzny kontekst. Wśród wielu idei filozoficznych, kształtujących współczesne oblicze rodziny, należy wy-

różnić nietscheańską ideę „przewartościowania wszystkich wartości”, feminizm oraz kult samorealizacji. Formy polityczne, ekonomiczne i prawne natomiast dostosowują się do duchowej sytuacji człowieka myślącego wspomnianymi ideami.

#### **KEY WORDS:**

*feminizm, nowa antropologia, postmodernizm, indywidualizm, rodziny alternatywne*

#### **WPROWADZENIE**

Struktura oraz funkcjonowanie rodziny w XXI podlegają radykalniej zmianie. Opis socjologiczny informuje, iż *rodzina pustoszeje, fragmentaryzuje się i starzeje* (Donati, 2010, s. 21). Tradycyjne formy rodzinności, rozumiane jako związek monogamiczny pary heteroseksualnej, zostają powoli wypierane przez związki nazywane zrekonstruowanymi, wielokrotnie złożonymi, mieszanymi (*blended family*), przekomponowanymi, patchworkowymi. Przedmiotem wyboru jest też życie w samotności, kohabitacja oraz związki homoseksualne (Mizelińska, 2009; Slany, 2002). Tempo przejścia od rodziny tradycyjnej do form życia alternatywnego jest dość szybkie. Zmiany te bowiem są widoczne na przestrzeni dekady, a nie stulecia. Poszukując odpowiedzi na pytanie o przyczyny transformacji życia rodzinnego, można posługiwać się teoriami pochodzącymi z różnych dziedzin wiedzy. Na kształt rodziny wpływają bowiem czynniki społeczne, ekonomiczne i prawne będące przedmiotem analizy ekonomistów, prawników, socjologów, politologów oraz pedagogów. I tak zdaniem niektórych badaczy zmiany życia rodzinnego są uwarunkowane procesem globalizacji (Tchorzewski, 2006). Inni zaś uważają, iż to, czym powinna być rodzina, zależy od decyzji politycznych. Władza ustawodawcza decyduje bowiem, które wspólnoty mają prawo do nazywania się rodziną (Adamiecka - Sitek, 2009). Rodzinę w XXI wieku można również rozumieć jako swoiste wydarzenie filozoficzne. Sformułowanie *wydarzenie filozoficzne* zostało użyte przez Leszka Kołakowskiego, który stwierdził, iż wydarzeniem filozoficznym był upadek komunizmu. Pod pojęciem *wydarzenia filozoficznego* myśliciel ten rozumiał pojawienie się nowych idei przekształcających ludzkie myślenie i działanie (1999). I tak uwidocznienie się pewnych znaczących idei nastąpiło w połowie XX wieku. Owe idee to nowe sposoby myślenia na temat kultury, sztuki, nauki, życia religijnego, indywidualnego i społecz-

nego w tym również na temat form życia rodzinnego, funkcji i relacji wewnętrznych (Slany, 2002). Ten nowy stan ludzkiego ducha i wrażliwości moralnej został nazwany postmoderną (Welsch, 1998). Opisywane zaś przez socjologów nowe formy rodzinności określono terminem *post – rodzinna rodzina* (Slany, s. 55). Rodzina XXI wieku może zatem spełnić rolę lustra odbijającego ponowoczesne znamiona świata. Rodzina XXI wieku to również filmowy kadr utrwalający ową ponowoczesność przenikającą różnorodne obszary ludzkiej aktywności. I w tym sensie rodzinę XXI wieku można uznać za „wydarzenie filozoficzne”. Obecny kształt rodzinności został bowiem uformowany pod wpływem idei typowych dla ponowoczesności. Do owych ponowoczesnych idei, które przekształciły myślenie o rodzinie, odbijając się na jej kształcie, można zaliczyć feminizm oraz nową antropologię.

## FEMINIZM

Współczesny socjolog M. Castells uważa feminizm za najważniejszą rewolucję, która dokonała się na naszej planecie (Slany, 2002). Silnie oddziałujące na umysły współczesnych kobiet idee feminizmu są różnorodne i elastyczne, trudne do klasyfikowania. Jednak z powodu związku feminizmu z marksizmem (Ślęczka, 1999; Zdybicka, 2007) można zidentyfikować pewien specyficzny dla ruchów feministycznym schemat myślowy wywodzący się właśnie z przemyśleń Karola Marksa. Elementem ściśle marksistowskim jest bowiem teoria walki klas. Zdaniem Marksa historia społeczeństw to dzieje ucisku jednej klasy społecznej przez drugą. Ową klasą uciskaną, jak sądził w XIX wieku Marks, są robotnicy i chłopci. Ten niesprawiedliwy ustrój zatem powinien zostać zniesiony na drodze rewolucji prowadzącej do ukształtowania się społeczeństwa bezklasowego (Lenin, 1978). W XXI wieku, po dostosowaniu myśli marksistowskiej do nowych warunków historyczno – społecznych, uważa się, iż klasą uciskaną nie są już chłopci i robotnicy, lecz mniejszości seksualne, narodowe oraz kobiety. Myślenie feministyczne uwzględnia zatem teorię walki klas. Wrogiem, z którym kobieta powinna walczyć, jest mężczyzna oraz kultura patriarcalna ukształtowana przez tzw. męski punkt widzenia. To mężczyzna bowiem, jak sądzą feministki, uznał kobietę za płęć słabszą oraz wyznaczył jej takie, a nie inne obowiązki domowe. Rodzina zaś spełnia jedynie *najważniejszą rolę w procesie odtwarzania struktur dominacji męskiego porządku* (Bourdieu za Adamiecka – Sitek, 2009).

Przestrzenią dominacji mężczyzny nad kobietą jest też wymyślony

(zdaniem feministek) przez męczyzną wzorzec kobiecości, posiadający trzy komponenty: urodę, małżeństwo i macierzyństwo. Kobieta powinna zatem dbać o urodę, aby spodobać się mężczyźnie, zawrzeć związek małżeński i rodzić dzieci. Jeśli kobieta nie spełnia owych trzech kryteriów (powinności), nie jest akceptowana przez patriarchalne społeczeństwo naznaczające ją stygmatem staropanieństwa. Umiejętności dbania o urodę oraz pełnienia roli żony i matki to efekt socjalizacji, dzięki której *dziewczynki konstruowane są według [obowiązującego] wzorca kobiecości* (Korzińska, 2003, s. 58).

Szczególną rolę w przekazywaniu stereotypów na temat ról płciowych odgrywają baśnie braci Grimm i Hansa Ch. Andersena. Baśniowe teksty odzwierciedlają bowiem tradycyjny porządek kultury patriarchalnej. Wyobrażenia mężczyzn o kobiecości realizują takie baśniowe postaci jak Kopciuszek, Śnieżka, Śpiąca Królowa, Mała Syrenka czy Roszpunka. W owych baśniach podmiotowość kobiecie może dać tylko mężczyzna poprzez jej przebudzenie pocałunkiem, uwolnienie z wieży czy gest wyboru poprzez nałożenie pantofelka. Kobieta zaś to istota, która poświęca się dla mężczyzny i niejako jest jego odkupicielką, sprawiając, iż z bestii staje się królewiczem. Świadectwem nierównego traktowania mężczyzny i kobiety w przekazie baśniowym są też występujące tam zakazy (np. zakaz zaglądania do komnaty lub zejścia z wyznaczonej ścieżki). Bohaterka płci żeńskiej musi ich przestrzegać bezwzględnie. Złamanie owego zakazu jest traktowane jako wyraz dziewczęcej głupoty, karane lub ośmieszane. Tymczasem nieprzestrzeganie zaleceń przez bohatera płci męskiej to wyraz jego ciekawości świata, pragnienia przygód oraz chęć samostanowienia. Celem zaś różnorodnych prób, którym poddawana jest żeńska bohaterka nie jest uzyskanie przez nią niezależności, lecz zdobycie cnót pracowitości, gospodarności, dobroci, skromności i pokory, szczególnie cenionych przez patriarchalne społeczeństwo (Lasoń – Kochańska, 2012).

Z feministycznego punktu widzenia zatem pomiędzy mężczyznami i kobietami panuje nierówność. Kobiety są podporządkowane mężczyznom i przez nich wykorzystywane. Źródłem opresji oraz zniewolenia, sferą męskiej dominacji i kobiecej podległości są między innymi relacje rodzinne oraz dominujący w społeczeństwie wzorzec kobiecości, który każda kobieta, pod naciskiem społecznym, powinna realizować. Zdaniem feministek to krzywdzące panowanie mężczyzn nad kobietami nie jest biologicznie zdeterminowane, lecz niejako konstruowane w procesie socjalizacji. Nie istnieje bowiem natura kobieca rozumiana jako stały element

tożsamości osoby płci żeńskiej. Tożsamość kobiety jest zmiennym wytworem skonstruowanym przez kulturę patriarchalną (Lasoń – Kochońska, 2012). To zaś, co jest konstruowane, może zostać zdekonstruowane. Ruchy feministyczne dążą zatem do takiego przekształcenia społeczeństwa, w którym kobiety nie tylko nie będą dyskryminowane, lecz również zostanie usunięte zróżnicowanie ze względu na płeć, którą należy zneutralizować, zunifikować, poddać „degenderyzacji” (Slany, 2002, s. 92).

Postacią feministycznego ruchu rewolucyjnego nie są jednak obecnie krwawe zamieszki przypominające walkę na barykadach, lecz mentalna transformacja społeczeństwa. Próbą owej przemiany jest program *Równościowe przedszkole*, wzorowany na przedszkolach szwedzkich, finansowany ze środków Unii Europejskiej, realizowany zaś już w niektórych placówkach edukacyjnych w Polsce. Program zmierza wprawdzie do zmiany świadomości nauczycieli, którzy stając się „inteligencją organiczną” (Gramsci, 1961), będą stanowić czynnik sprawczy przemian społecznych. W programie zostały zatem zamieszczone różnorodne wskazówki ułatwiające nauczycielowi zmaganie się ze stereotypami płciowymi głęboko zakorzenionymi w mentalności współczesnego człowieka. Nie należy bowiem powielać tradycyjnego postrzegania płci, lecz je przełamywać i zwalczać. I tak autorki programu „namawiają” do tego, *aby wszelkim bajkom, wierszykom, inscenizacjom, zabawkom, ćwiczeniom, ale także swojemu zachowaniu przyglądać się przez równościowe okulary* (Dzierzowska, Piotrowska, Rutkowska, s. 5). Do osiągnięcia tego celu służą zamieszczone w programie wskazówki metodyczne. I tak popularne w przedszkolach „kąciki tematyczne” przeznaczone oddzielnie dla chłopców („kącik samochodowy”) i dziewczynek („kącik kosmetyczny”) należy tak przeorganizować, aby nie kojarzyły się z rolą płciową. „Degenderyzacji” mogą również służyć pogadanki dla dzieci z przedstawicielami zawodów ni kojarzonych z tożsamością płciową (np. kobieta inżynier). Należy również twórczo zmieniać teksty bajek i baśni zgodnie z założeniem projektu *Od – kodujemy świat bajek*. W tym celu inscenizacja bajki może przybrać postać happeningu realizowanego przez dzieci zgodnie z ich potrzebami, a nie według ustalonego w przeszłości schematu bajkowych wydarzeń (Dzierzowska, Piotrowska, Rutkowska).

Idea feminizmu zmieniła myślenie kobiet o własnej tożsamości i celejności oraz pełnionej roli w rodzinie. Tymczasem tożsamość płciowa pełni istotną rolę w funkcjonowaniu życia małżeńskiego – rodzinnego. Płeć biologiczna i psychiczna bowiem, jako *naturalne limity i zasoby obu płci* (Miluska, 2001, s. 53), wpływają na zachowania zarówno kobiety, jak i mężczy-

znych oraz ich interakcji w rodzinie. Tożsamość płciowa oznacza zatem inny wygląd, możliwości fizyczne i umysłowe oraz różnice w okresie starzenia się. Kobiety i mężczyźni różnią się między sobą w zakresie zdolności przestrzennych i matematycznych, kompetencji werbalnych, sposobu myślenia i komunikowania się. I tak *kobiety wolą długie konwersacje na temat rodziny, podczas gdy dla mężczyzn bardziej znaczące jest krótkie komunikowanie się „w sprawach”*. Ważne jest także rozumienie hormonalnie uwarunkowanej zmienności nastrojów, zwłaszcza u kobiet (Miluska, 2001, s. 53). Na bazie tożsamości płciowej zostają pełnione role płciowe, określające, co mężczyźni i kobiety mogą i powinni robić oraz kim powinni być w życiu małżeńsko – rodzinnym. I tak model tradycyjny wyznaczył kobietom rolę żony i matki poświęcającej się rodzeniu dzieci, ich wychowaniu oraz trosce o psychiczny komfort męża, który utrzymuje rodzinę, podejmując ważne decyzje dotyczące jej funkcjonowania. Jednak pod wpływem feministycznego myślenia na temat męskości i kobiecości sposoby pełnienia ról płciowych uległy modyfikacji. Konsekwencją tych przemian jest zaś reorganizacja tradycyjnego życia rodzinnego – małżeńskiego. Wzorcem jest obecnie model egalitarny, który nie uznaje różnic biologiczno – psychologicznych występujących pomiędzy mężczyznami i kobietami. Każde z nich może zatem pełnić dowolnie wybraną przez siebie rolę płciową (Harwas – Napierała, 2001).

## **NOWA ANTROPOLOGIA**

Drugą ideą kształtującą mentalność współczesnego człowieka jest nowy, ponowoczesny sposób rozumienia samego siebie, własnej tożsamości i roli w świecie kultury i przyrody. Według tej idei, wywodzącej się z przemyśleń K. Marksa, człowiek nie posiada raz na zawsze określonej istoty, lecz „staje się”, tworząc samego siebie, gdyż jest pierwotnie niczym (Sartre, 2001). Tak więc ponowoczesną tożsamość można nazwać płynną tożsamością (Bauman, 2011). Uszczegółowieniem owej idei jest pogląd, według którego dowolnie można kształtować nawet swą tożsamość płciową. Stąd zrozumiałe staje się hasło Simone de Beauvoir, autorki książki *Druga płeć*, głoszące, iż *nie rodzimy się kobietami – stajemy się nimi* (Lasoń – Kochańska, 2012, s. 6), dokonując samodzielnego wyboru tożsamości płciowej. Ten sposób myślenia jest realizacją poglądu, według którego człowiek nie „jest”, lecz „staje się”. Jak bowiem wyjaśnia Z. Zdybicka, celem feminizmu nie jest pogłębienie wiedzy na temat zastanej specyfiki kobiecej natury oraz sposobów jej działania, lecz walka o możliwość realizacji tego,

kim kobieta zechce się dopiero stać (2007).

Człowiek ponowoczesny wyznaje przy tym wartości postmaterialne (Slany, s. 67), które nie ogniskują się już wokół rodziny, czyli wspólnoty i jej dobra. Jak wyjaśnił Jan Paweł II w *Liście do rodzin, dobrem wspólnym małżonków jest miłość, wierność i uczciwość małżeńska oraz trwałość ich związku „aż do śmierci”*. *To dobro obojga jest równocześnie dobrem każdego z nich. Ma z kolei stać się dobrem ich dzieci. Należy do istoty dobra wspólnego. Należy do istoty dobra wspólnego, że łącząc poszczególnych ludzi, stanowi zarazem prawdziwe dobro każdego* (2007). Postmaterialną wartością jest indywidualizm dążący do samorealizacji. Mówi się nawet o swoistym kulcie samorealizacji, ponieważ ludzkie działania koncentrują się wokół własnego ja (Slany, 2002). Rola rodziny w owym kulcie polega zaś na umożliwieniu samorealizacji poszczególnych jej członków. Postacią samorealizacji kobiet, jako przejawu ich indywidualizmu, jest na przykład podejmowanie studiów oraz pracy zawodowej, używanie środków antykoncepcyjnych, domaganie się prawa do aborcji (Dziurzyński, Słupek, 2013). Szansą dla samorealizacji jest rewolucja informatyczna dostarczająca nowych miejsc pracy odpowiadających predyspozycjom psychofizycznym kobiet. Masowa, zawodowa aktywizacja kobiet oraz postępujące za owym zjawiskiem ekonomiczne uniezależnienie się od mężczyzny generują z kolei powstawanie alternatywnych form małżeństwa zajmujących miejsce tradycyjnej rodziny. Kobiety z wykształceniem wyższym, posiadające dobrze płatną pracę rezygnują bowiem z tradycyjnych form rodzinności (Slany, 2002). W kontekście indywidualizmu można stwierdzić, iż rodzina rozumiana jest jako „kreatywny i dynamiczny projekt”, realizowany w wielu wariantach (Slany, 2002, s. 53), który można porzucić po upływie jakiegoś czasu, w celu ponownego utworzenia „rodziny z wyboru” (Mizieleńska, 2009). Ograniczanie wolnego wyboru zaś postrzegane jest jako przejaw niesprawiedliwości (Zdybicka, 2007).

Człowiek ponowoczesny hołduje bowiem raczej zasadzie „wolności od czegoś”, a nie „wolności do czegoś”. Kategoria wolności, wywodząca się z przymysłów egzystencjalistów, jest naczelną wartością ponowoczesnego człowieka. Pogląd, iż *człowiek jest wolny, człowiek jest wolnością*, a nawet, że *człowiek jest skazany na wolność* (Sartre, 2001), to konsekwencja uprzednio zaakceptowanego założenia, zgodnie z którym człowiek nie ma odgórnie ustalonej, zdeterminowanej natury ludzkiej. Człowiek jest bowiem pierwotnie niczym. Może być tylko tym, czym sam siebie uczyni w przyszłości. Ten sposób myślenia zaś stanowi wniosek płynący z za-

łożenia, przyjętego jeszcze wcześniej od tezy, iż człowiek jest pierwotnie niczym. Chodzi bowiem o pogląd, sformułowany przez F. Nietzschego, zgodnie z którym nie ma Boga. Filozof ten głosił: *Bóg umarł, stara prawda kona* (1999, s. 369). Jeśli zaś nie ma Boga, to wszystko jest dozwolone. Nie ma bowiem kogoś, kto ustanowiłby jakąś ludzką naturę determinującą ludzkie zachowania (Sartre, 2001). Punktem wyjścia egzystencjalizmu oraz wywodzących się z niego przemyśleń na temat ludzkiej wolności jest zatem nietzscheańska teza o śmierci Boga. Dzięki niej będzie mógł „żyć nadczłowiek” (Nietzsche, 1999, s. 369) nie liczący się z jakimikolwiek normami moralnymi.

## DEKONSTRUKCJA

Idee feminizmu oraz nowej antropologii przyczyniły się do rozmontowania struktury rodzin tradycyjnych. Rodzina tradycyjna, jako *stara siatka bezpieczeństwa* (Bauman za Slany, 2002, s. 31), została niejako poddana procesowi rozbiórki i demontażu. Proces demontażu można porównać do czynności polegającej na rozcinaniu tekstu artykułu oraz wrzucaniu jego części do woreczka. Następnie po wymieszaniu wszystkich elementów i wyciągnięciu ich z woreczka dowolnie się je rozkłada, tak aby utworzyły nowy tekst (Ubaldo).

Zrekonstruowany tekst artykułu to metafora ponowoczesnych form rodziny będących alternatywą dla rodziny tradycyjnej. Natomiast niszczenie pierwotnego tekstu oraz jego rekonstrukcja to sposób działania ponowoczesnego sposobu myślenia nazwanego dekonstrukcją. Strategią działania dekonstrukcji jest rozchwianie i rozproszenie układów podporządkowania, w którym jeden element rządzi drugim. Takim układem jest np. relacja prawdy i fałszu, przyczyny i skutku (Welsch, 1998; Banasiak, 1997). Naturalnym układem hierarchicznym jest relacja pomiędzy mężczyzną i kobietą. Zgadza się z tym Bourdieu, który twierdzi, że *najważniejszą rolę w procesie odtwarzania struktur dominacji męskiego porządku spełnia rodzina* (Adamiecka – Sitek, 2009, s. 9). W tym świetle bardziej zrozumiała staje się odpowiedź na pytanie, dlaczego osoby kierujące się ideą feminizmu, dążą do zniesienia zróżnicowania ze względu na płeć. Ten proces zaś dokonuje się poprzez rozproszenie rodziny, zburzenie jej struktury bazującej na patriarchalnej hierarchii. Ideę feminizmu można ukazać za dekonstrukcję w działaniu. Z kolei formy życia alternatywnego to przejście od stabilizacji do sytuacji wieloznacznej, niedookreślonej, elastycznej i niestabilnej, podobnej do kłaczka. W tego typu układzie nie ma zatem re-



lacji podporządkowania, nadrzędności i podrzędności.

## ZAKOŃCZENIE

Na kształt życia rodzinnego wpływają nie tylko warunki polityczne, ekonomiczne czy prawne, lecz przede wszystkim myślenie oraz decyzje osób zawierających związki małżeńskie. (Kubičková i Bočáková, 2013) W rozumie i woli człowieka należy zatem szukać owych najgłębszych uwarunkowań i kontekstów form rodziny. I w tym sensie można twierdzić, iż rodzina posiada swój filozoficzny kontekst. Warunki prawne i ekonomiczne natomiast jedynie się do niego dostosowują. Myślenie współczesnego człowieka jest zaś przeniknięte ideą feminizmu oraz nowej antropologii, według której człowiek jako istota absolutnie wolna ma prawo do samorealizacji nawet kosztem innych osób. Fundamentem indywidualizmu i samorealizacji jest zatem egocentryzm (Zdybicka, 2007) skłaniający *do osiągnięcia własnego egoistycznego dobra, nierzadko przeciwko innym* (Jan Paweł II, 2007). Osoba działająca z pobudek egoistycznych nie jest zdolna do bycia bezinteresownym darem dla drugiego człowieka. Dar ten, będący przejawem miłości, jest zaś gwarancją trwałości nierozzerwalności małżeństwa (Jan Paweł II).

Feminizm wraz z ponowoczesnym rozumieniem człowieczeństwa deformują więzi rodzinne, stanowiąc zagrożenie dla tradycyjnego modelu życia rodzinnego, które powszechnie uznaje się za optymalne środowisko wychowawcze dzieci i młodzieży. Nie można jednak nie zauważyć, iż rodzina tradycyjna nie zawsze sprzyja prawidłowemu rozwojowi młodego pokolenia. Zdarza się bowiem, iż rodzice nie potrafią wypełniać swoich obowiązków, nie radzą sobie z problemami dnia codziennego. Z powodu dysfunkcji domu rodzinnego niezaspokojone są potrzeby materialne, duchowe, emocjonalne i moralne dzieci. Wpływ na niekorzystną kondycję rodziny wywiera m.in. agresja domowników, bezrobocie, ubóstwo, zaburzona struktura rodziny, choroba rodziców i niezaradność w pełnieniu ról rodzicielskich. Środowisko rodzinne staje się wówczas miejscem napięć i frustracji (Nowakowski, 2005). Brak wsparcia ze strony rodziny to jedna z przyczyn patologicznych zachowań młodzieży. Nieletni pochodzący z rodzin dysfunkcyjnych znacznie częściej popełniają przestępstwa niż młodzież wywodząca się z rodzin przeciętnych lub dobrze sytuowanych. Młodzi ludzie, ucząc się przez naśladowanie dorosłych, powielają bowiem nieodpowiednie wzorce domu rodzinnego (Zawisza, 2013). Z faktu jednak, iż rodzina tradycyjna nie zawsze potrafi zaspokoić potrzeby swojego

potomstwa nie wynika, iż owe potrzeby zostaną zaspokojone w tak zwanych rodzinach rozbitych i ponownie zrekonstruowanych. Życie w owych związkach bowiem może również rodzić cierpienie i rozczarowanie. Ich trwałość zaś nie jest większa od stabilności rodzin tradycyjnych. Jak zauważają socjologowie, alternatywne formy życia rodzinnego są jeszcze bardziej nietrwałe od tradycyjnych małżeństw. Popularne stało się określenie Kingsley Davis, iż *rozwód zasila rozwód* (Slany, 2002, s. 77). Doświadczenie zdroworozsądkowe informuje zaś, iż *szczęśliwe życie małżeńskie i rodzinne nie jest czymś łatwym. Nie jest ono automatyczną konsekwencją złożonej przysięgi małżeńskiej* (Dziewiecki, 2005, s. 82). Miłość małżeńska i rodzicielska nie może opierać się tylko na dobrej woli mężczyzny i kobiety, lecz wymaga od nich dojrzałości psychicznej, duchowej i moralnej. Stąd istotne jest uprzednie przygotowanie (dojrzwianie) do życia w małżeństwie i rodzinie, które realizuje się już w domu rodzinnym (Dziewiecki, 2005). Zresztą życie rodzinne to nie tylko miejsce formowania się przekonań i charakterów młodego pokolenia, lecz również swoista szkoła dojrzałego człowieczeństwa dla samych małżonków. Natomiast tzw. wolne związki stanowią przeważnie formę zaspokajania doznań zmysłowych (Kiereś, 2005). Dlatego też można zgodzić się z poglądem W. Sztandera, iż *nie wymyślono niczego lepszego niż rodzina. Nie musi być idealna, bo rodziny są tworem i wspólnotą ludzi, a nie ma ludzi doskonałych. Wystarczy, że jest dobra* (Nowakowski, 2005, s. 43).

W obliczu dynamicznych przemian w sposobie myślenia i działania, które zagrażają życiu rodzinnemu wciąż aktualne jest przesłanie Jana Pawła II z 1987 roku głoszące, iż nie można „rozchwiać” tej „małej” wspólnoty, *może słabej, może niewystarczającej, która jednak jest u korzenia wszystkich wspólnot* (Jan Paweł II za Kiereś, 2005, s. 36).

Ponowoczesne sposoby myślenia i działania, odpowiedzialne za ów proces dekonstrukcji tradycyjnych form rodzinności nie proponują bowiem niczego w zamian (Szczeniowski i Szczeniowski, 2010, s. 24).

## REFERENCES

- Adamiecka – Sitek, A. (2009). *Inna scena: konstelacje rodzinne. Wstęp*, [w:] A. Adamiecka – Sitek i D. Buchwald (red.), *Konstelacje rodzinne. Obraz rodziny w polskim dramacie i teatrze w perspektywie gender i queer*. Warszawa: Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszeńskiego.
- Banasiak, B. (1997). *Filozofia „końca filozofii”*. *Dekonstrukcja Jacquesa Derridy*.

Warszawa: Wydawnictwo Spacja.

- Bauman, Z. (2011). *Kultura w płynnej nowoczesności*. Warszawa: Agora.
- Donati, P. (2010). *Zmiany demograficzno – społeczne i ich wpływ na politykę rodzinną we Włoszech*, [w:] E. Leś i S. Bernini (red.), *Przemiany rodziny w Polsce i we Włoszech i ich implikacje dla polityki rodzinnej*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Duniec, K. i Krakowska J. (2009). *Performans rodzinny*, [w:] A. Adamiecka – Sitek i D. Buchwald (red.). *Konstelacje rodzinne. Obraz rodziny w polskim dramacie i teatrze w perspektywie gender i queer*. Warszawa: Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego.
- Dziewiecki, M. (2005). *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa*, [w:] *Cywilizacja. O nauce, moralności, sztuce i religii*.
- Dzierzgowska, A. i Piotrowska J. i Rutkowska E., *Równościowe przedszkolne. Jak uczynić wychowanie przedszkolne wrażliwe na płęć*. Pozyskano [20.02.2014] z oir.com.pl/images/rownosciowe\_przedszkoleprogram.pdf.
- Dziurzyński, K. i Słupek, K. (2013). *The matter of having progeny by the contemporary young Polish females*, [w:] D. Marcová I L. Rovňanová (red.), *Sexuality VII: Rod, rodina, rodičovstvo – scenáre udrnateľnej reprodukcie. Zborník vedeckých príspevkov*. Bratislava: Ústav vyskumu sociálnej komunikácie SAV.
- Gramsci, A. (1961). *Pisma wybrane*. Tom I – II. Warszawa.
- Harwas – Napierała, B. (2001). *Modele ról płciowych i ich psychologiczne konsekwencje dla małżeństwa i rodziny*, [w:] H. Liberska i M. Matuszewska (red.), *Małżeństwo: męskość, kobiecość, miłość, konflikt*. Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Jan Paweł II. (2007). *Familiaris consortio. O zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*. Kielce: Drukarnia im. Adama Półtawskiego.
- Kiereś, B. (2005). *Zdrowa rodzina*, [w:] *Cywilizacja. O nauce, moralności, sztuce i religii*, nr 13.
- Kołakowski, L. (1999). *Rozpad komunizmu jako wydarzenie filozoficzne*, [w:] *Moje słuszne poglądy na wszystko*. Kraków: „Znak”.
- Korzińska, A. (2003). *Uroda, małżeństwo, macierzyństwo jako komponenty tożsamości płciowej*. [w:] M. Radkiewicz (red.), *Gender w kulturze popularnej*. Kraków: Rabid.
- Kubičková, D., Bočáková O. (2013) *Rodzina i autorytety w niej funkcjonujące* (ss. 169-177) [w:] Łażewska D. (red.) *Autorytet w wychowaniu i edukacji*.

Józefów: Wydawnictwo WSGE

- Lasoń – Kochańska, G. (2012). *Gender w literaturze dla dzieci i młodzieży. Wzorce płciowe i kobiecey repertuar tematyczny*. Słupsk: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej.
- Lenin, W. I. (1979). *Karol Marks. Krótki szkic biograficzny wraz z wykładem marksizmu*. Warszawa.
- Miluska, J. (2001). *Rola płci w sposobie funkcjonowania małżeństwa i rodziny*, [w:] H. Liberska i M. Matuszewska (red.), *Małżeństwo: męskość, kobiecość, miłość, konflikt*. Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Mizelińska, J. (2009). *Pokrewieństwo, rodzina i związki intymne. Spojrzenie na przekór* [w:] A. Adamiecka – Sitek i D. Buchwald (red.), *Konstelacje rodzinne. Obraz rodziny w polskim dramacie i teatrze w perspektywie gender i queer*. Warszawa: Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego.
- Nietzsche, F. (1999). *To rzekł Zaratustra. Książka dla wszystkich i dla nikogo*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Nowakowski, P. T. (2005). *Rozważania o rodzinie funkcjonalnej i dysfunkcyjnej*, [w:] *Cywilizacja. O nauce, moralności, sztuce i religii*, nr 13.
- Sartre, J. P. (2001). *Egzystencjalizm jest humanizmem*. Warszawa: De Agostini.
- Slany, K. (2002). *Alternatywne formy życia małżeńsko – rodzinnego w ponowoczesnym świecie*. Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”.
- Szczeniowski, J. i Szczeniowski, I. (2010). *Rozważania o przestrzeni aksjologicznej Europy*, [w:] K. Gutowska i M. Maciejczak (red.), *Wokół wartości europejskich. Wybrane problemy*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej.
- Ślęczka, K. (1999). *Feminizm. Ideologie i koncepcje społeczne współczesnego feminizmu*. Katowice: Książnica.
- Tchorzewski, de A. M. (2006). *Wpływ globalizacji na kondycję polskiej rodziny. Periculum in moria*. Pedagogika rodziny, nr 1 (1).
- Ubaldo N. *Filozofia*. Świat Książki.
- Welsch, W. (1998). *Nasza postmodernistyczna moderna*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Zawisza, J. (2013). *Przestępczość nieletnich przyczyną wykluczenia społecznego*. „Journal of Moderne Science”, Tom 3/18/.
- Zdybicka, Z. (2007). *Prawdziwy I fałszywy feminizm*, [w:] *Cywilizacja. O nauce, moralności, sztuce i religii*, nr 21.